

Ennek gyakorlására addig van szükség, amíg a gyermek kezének merevsége fel nem lazul annyira, hogy azt nem nyomja rá az asztalra, amíg írása könnyed nem lesz.

Az írás tanulásának folyamatából néhány olyan ismeretet emeltem ki, melynek időben való tanítása és tudatos gyakoroltatása hozzájárul a helyes képzetek kialaku-

köve^r köve^ret
leve^l leve^let
me^r me^rész
me^részⁿ

13. ábra

k^r →
ko^o →

14. ábra

lásához. Ezeknek a képzeteknek eleinte nagyobb, majd mindig kisebb szerep jut a képzésben, mert a mozdulatok automatikussá válnak, s a tanulók lassan eljutnak a jártasság, majd a készség fokára.

Felhasznált irodalom:

1. Tanterv és Utasítás az általános iskola alsó tagozata számára.
2. Dr. Hunyadi Zoltán—Speiser Márton: „Az íráskészség kialakításának néhány kérdése.”

KÁLMÁN JÁNOSNÉ
gyakorló iskolai tanító, Szeged

SÜLI DEZSÓNÉ
intézeti tanár, Szeged

Olvasmánytárgyalás a IV. osztályban :

A kapzsi Csun

Az alább közölt tanítás vázlata és annak elemzése a IV. osztály meseanyagából választotta tárgyát. A IV. osztály aránylag kevés mesét tár a tanulók elé. Ezek a mesék azonban maradandó hatást gyakorolnak a 9—10 éves gyermek lelkivilágára, nemcsak azért, mert egyik lábukkal a mesék világában is élnek még, hanem azért is, mert a mesék, főleg a népmesék teljesen kielégítik a gyermekek igazságszeretetét. Ebből fakad az a lehetőség, hogy a mesék természetüknél fogva alkalmasak a gyermekek erkölcsi arculatának hatásos és hathatós alakítására. A mese ábrázolása következtében kitűnő talaj keletkezik a gyermeki lélekben egy fontos nevelési terület feladatainak megvalósításához. Az érzelmek keletkezése, váltakozása, sokszor viharos hullámmása képezi ezt, és teszi könnyebbé az erkölcsi nevelés súlyos tartalmi munkáját. Sokoldalú ez a nevelési terület, és áthatja a szocialista oktató-nevelő munka egészét éveken keresztül. A tanulók elé tárja ismeretnyújtás segítségével a kommunista erkölcs általános szabályait, eszményeket állít a tanulók elé, de feltárja azt is (a legkisebbek előtt is), hogy volt és van burzsoá erkölcs. A feladat többek között az, hogy az alsótagozatos tanuló is meglássa a kettő között a különbséget és magáénak valja a kommunista erkölcs legfőbb tartalmi jegyeit. Kiváló módszerek segítik a pedagógusokat ebben a nehéz munkában. Ezeken felül a nevelő (részéről) a legfontosabb törekvése az legyen, hogy az erkölcsi meggyőzést ne csak ismeretnyújtási munkának tekintse, hanem a gyermeki érzelmvilág alakítására, tartósítására, fokozására is igen nagy gondot fordítson. Gazdag érzelmi aláfestések, hangulatok keltése, élmények keletkeztetése az a talaj, amelyen az erkölcsi tanulságok cselekedetekké érlelődnek majd. Innen kanyarodjunk vissza témaválasztásunkhoz.

A Tanterv is segítségül hívja az erkölcsi normák alakításához a mesék tanulságait. Ezekkel nyer megalapozást minden esztendőben az olvasókönyvnek több erkölcsi mondanivalója, nevezetesen a IV. osztályban az is, hogy a dolgozók gyűlölték és gyűlölik elnyomóikat, velük szemben összefognak, régen is összefogtak. Ezek a népmesék érzékelteik a burzsoáz erkölcs alapvető lényegét: a kizsákmányolást, a magántulajdon szentségét, annak önző és képmutató világát. Ugyanakkor a népmese hősei bátran harcolnak az igazságért, vagy furfanggal győzik le az erőszakot, az önkénnyt. Magukban hordanak számos erkölcsi tulajdonságot, melyeket a kommunista erkölcs magáénak vall, hiszen a népmesék igazsága mindig az elnyomottak, kizsákmányoltak elérhetetlen vágyait, kívánságait tükrözte. A népmesék nevelő ereje óriási. Kiváló szerepük van az eszménykép alakítása mellett a jellembeli tulajdonságok létrejöttében is.

Olyan népmesét választottunk elemzésünk tárgyául, mely azt is bemutatja, hogy az elnyomás, a zsarnokság más népeket is sújtott, és más országokban is élt a vágy a kizsákmányoltakban annak megszüntetésére.

A TANÍTÁS CÉLJA:

- Lássák be más népek történeteiből is, hogy a gazdag, kapzsi emberek mindenütt csak a szegények verejtékéből élhetnek jómodban.
- A nép fiai ügyesen használták ki a kapzsi gazda hiszékenységet, hogy alaposan megleckéztessék őt, s a nehéz munkát megbecsültesse vele.
- Az értelmes, szép olvasás készségének fejlesztése dramatizáló olvastatással.

SZEMLELTETÉS: Képek Kína életéből, táblai írás, földimogyoró.

A TANÍTÁS VÁZLATA ÉS ELEMZÉSE:

1. a) Az előző órán házi feladatul egy jelenet lerajzolását adtam „A kocsisok meg a grófok” című népmeséből. Ezt egy tanulónál kiindulásul használok a gondolat-sorhoz, megnevezve a cselekmény helyét, idejét, szereplőit. Keressük az okot, következtetjük a valóságot. Megállapítjuk: összefogva küzdöttek azok ellen, akiket gyűlölték.

b) Elolvassuk szerepek szerint a népmesét.

Az óránemet első didaktikai feladata az *ellenőrzés*, tartózkodik a leckeszerű, mennyiségi ellenőrzési jellegtől. Bár módszeresen ragaszkodik a tartalom elmondásához, és az olvasás gyakorlásának megvizsgálásához, a lényeg azonban az, hogy élményszerűvé tegye ezt a száraz, didaktikai feladatot, és alapot teremtsen az óra fő didaktikai feladataihoz. Nevelő ezzel az ellenőrzési formával tájékozódni tud a tanulók otthoni munkájáról anélkül, hogy az olvasott mese mondanivalója törést szenvedne. A dramatizálás alátámasztja az érzelmi felelevenítést, a hangulati beleilleszkedést, az előző órán kialakított és itt rögzített megállapítás az új anyag-nak is alapvető mondanivalója lesz. Elősegíti azonban azt, hogy a tárgyalandó mesén keresztül a népmese más jellegzetessége is felszínre kerülhessen, valamint azt, hogy az erkölcsi mondanivalót alaposan kihámozhatják a sorok mögül. Ez a rögzített megállapítás egyúttal melegágya lesz az érzelmi hozzáállásnak is. Ez annak az erkölcsi ismeretnek a létrejöttéhez szükséges, amit az olvasmánytárgyalási órák során tudunk csak kialakítani; a dolgozóknak küzdeniök kellett az elnyomás, a kizsákmányolás ellen. Az osztály bevonása a közös megbeszélés, és a szerepek szerinti olvastatás tehát részben tantárgyi ismeretek rögzítése és ellenőrzése, de főként érzelmi előkészítés. Tehát a didaktikai feladat színezete, jellege átalakul.

2. Képeket mutatok Kína régi és új életéből. A hangsúlyt a régi kínai népi életet kifejező képre helyezem. Bemutatom jellegzetes ruháikat, a jó módú és az elnyomott osztályt képviselő szereplőket. Kiemelem egy személyt, akit elnevezek Csunnak. Utalok a kínai nevek érdekes csengésére is. Az előkészítés alapján megértetem, hogy más országban is így éltek a szegények, ilyenek voltak a gazdagok is.

Kitűzőm a célt: Ismerkedjünk meg a gazdag Csun történetével, akiről véleményt szeretnék hallani!

A célkitűzés előkészítése is hangulati jellegű, folytatása a dramatizáló olvasásnak. Arra törekszik, hogy a kialakult érzelmi vonalat ne törje meg sem a felelet értékelése, sem hosz-

szadalmis célkitűzés. A hatást fokozni kívánja a nevelő a képek bemutatásával. A bemutatás olvasás előtt szükséges ez, mert az előző népmese légköréből egészen más jellegzetességgel bíró szereplők közé kell illeszkedniük a tanulóknak. Fontos, hogy a képek ezt ki is fejezzék. Látható legyen a ruházat különleges volta, nemzeti jellege. Fejezze ki az osztálykülönbséget. Mutassa be a méltóságteljes és alázatos magatartást, hogy a tanulók szemlélhessék is a kettő közti különbséget.

3. Elolvasom a mesét hangulatának megfelelő hangsúlyozással, hogy érzelmeiket felkeltsem, és meggyőződésüket szavakkal történő kifejezésre indítsam.

A konkrét ténynek a tanulók elé tárása döntő jelentőségű. Itt dől el, megragadja-e a gyermeki lelket a mondanivaló igazsága, a szereplők közül kiknek oldalára áll, tehát hatványozottan olyan jól és szépen kell bemutatni egy mesét, mint bármely más szépirodalmi olvasmányt. A bemutatás érzelmileg gazdag aláfestése segíti a tanulót a benne kialakuló eszmény megalkotására. Hatások kifejezését várjuk az olvasás után, tehát hatást keltően is kell bemutatni azt.

4. Meghallgatom beszámolójukat, észrevételeiket, ha szükséges kiegészítem azokat.

Az első mondanivalók a bevezető, előkészítő beszélgetés, a képek szemlélése és a bemutató olvasás hatására keletkeztek a tanulóknál. Az említettek egyúttal bizonyos irányultságot is kifejeztek, így lehetséges, hogy a tanulók a mese alap gondolatát is fejtegetik, ezt azonban a nevelő nem erőlteti, és megfogalmazását nem segíti elő. A tanítási óra e lépése bizonyos fokig érzelmi kíváncsiság, mely irányt mutat, hogy az elemzésben milyen hatásokat kell erősíteni, s melyek azok, amikre építhetünk.

5. A gondolategységeket részletcélkitűzésekkel vezetem be.

a) *Kína egyik... ha itt lesz az ideje.*

Hogyan élt ő és hogyan munkásai?

Elképzeltem Csun gazdagságát, főúri életét, kényelmét. Megállapítottam tulajdonságait: embertelenségét, kapzsiságát, kegyetlenségét és babonás hiszékenységet. Érzékeltetem munkásainak nyomorúságát, elnyomottságát és tehetetlenségét. Közben meghatározzuk a lényeges jegyek felsorakoztatásával a kapzsi fogalmát, körülírom a tartomány fogalmát. Összehasonlítom a 20 órás munkaidőt a mai követelményekkel. Bemutatom a vallási hiszékenységből eredő kizsákmányolás lehetőségét, az istenek létét illetően tagadó ítéletet alkotunk.

Összefoglaló megállapítás: Földjén nem volt megállása munkásainak.

Az első egység elemzése súlyos leendő etikai általánosítások magvait ülteti el a tanulók értelmében és lelki világában. Azt is mondhatnánk, hogy már megtörtént hatások erősítését szolgálja. Az előző évek meséi és olvasmányai nyomán tudatosabbá válik a kizsákmányolás ténye, a munkás személyének kitulajdonítása. Mind szélesebb alapot kapnak a későbbi, más tantárgyak ismeretein keresztül szerzett általánosítások: a vagyonszerzés a burzsoá társadalom legbensőségesebb életelve, szenvedélye. A mese bemutatja, hogy a burzsoá társadalom erkölcsében helytálló cselekedet — a kapzsiságból eredően — mások tönkretétele. Érzékeltetni szükséges, hogy az ilyen társadalmakban az egyént csak önmaga érdekli. Az elemzés kiterjed arra a határozott tényre, hogy a vallás a kizsákmányolást, elnyomást erkölcsös cselekedetnek tartotta, sőt lehetőséget nyújtott annak fokozására. Az elemzés mindezeket a kínai nép történetének jellegzetességei szerint tárja fel. Erőteljesen felhasználja a szépirodalmi olvasmányok tárgyalására jellemző sorok közötti olvasás, az elképzeltetés jelentőségét. Ki kell domborítani, hogy a munkások, a kínai parasztok elnyomásában nagy szerepet játszott a vallás, a misztikus elképzelések különféle istenekről, valamint az ezektől való félelem.

b) *Amikor... huszonnégy órát is.*

Mire vállalkozott kapzsisága miatt?

A valóságot és a meseszerűséget szembeállítom. Megtárgyaljuk a néphit igazát, mely az istenek és gazdagok kapcsolatából eredt. A nép vágyát, álmait éreztettem meg a követelmények megszövegezésében: annyit dolgoznak majd, amennyit Csun! Hasonlattal magyarázom a kegy fogalmát, az áldozat itteni értelmét és jelentését, valamint a hírnök fogalmát is.

Összefoglalva: Dolgozni akart, hogy parasztjait még több munkára kényszerít-
hesse.

Tudatosítani kell a gyermekek életkorához képest, hogy a kihasználhatóság azért volt természetes és lehetséges, mert az elnyomottak hittek abban, hogy az istenek őket csak büntethetik, a gazdagokat pedig csak segíthetik. Jellemző volt rájuk a babonás félelem, a sor-sukba való belenyugvás, amelyet későbbi tanulmányaik során a tanulók ilyen megfogalmazásban tapasztalnak: mindig lesz úr és szolga a burzsoá társadalomban. Ezek súlyos és való-ságos tények, a népmese valóságos alapjai. Azonban feloldja ez az egység a szorongó ér-zéseket, mert a népmese jellegzetessége a nép vágyait kifejezésre juttató, az igazságot kiharcoló pozitív mesehős színpadra lép. Ettől az egységtől kezdve az idegen szerepét úgy állítja be a nevelő, hogy ezt egyúttal hősi és furfangos vállalkozásnak tekintsék a tanulók, mely legyőzi, megszégyeníti a pálcát suhogtató negatív főszereplőt. Vigyázni kell arra, hogy a mese során Csun szerepe mindig visszataszító maradjon, nehogy megsajnálják a gyermekek. Ehhez szükséges az első egység alapos eszmei megbeszélése és hangulati megalapozása. Az ide-gent a későbbi tárgyalás során népi hősnek tünteti fel a nevelő, eltávolodik hangulatilag az „égiek hírnöke” kifejezéstől. Sorok mögött úgy intézi, hogy a tanulók fantáziája előző tanul-mányaik alapján is az olvasmány utolsó szakaszára adjon igenlő választ. Csak Csun hitte, hogy az istenek küldötte, mert szegény, elnyomott parasztjairól fel sem tételezte, hogy ilyen szerepet mernek vállalni.

c) *A hajnal ... hazavitték.*

Meddig bírta?

Bemutatom, hogy a munkából ki kellett volna vennie a részét, ha parasztjai el-ismerését szerette volna megnyerni. Megvetést ébreszttek iránta, aki csak parancsolni tudott, de nem tudta elviselni a munka nehézségeit. Értékeltem munkáját, s be-mutatjuk hibáinak okát: erőtlenségét, jellembeli gyengeségeit, fel-feltörni kívánczó durvaságát, sunyi alázatosságát azzal szemben, akit égi hírnöknek vélt. Szemléltetem a földimogyorót, hasonlattal a derekasan szót, az „izzadságban fürdött” kifejezést. Meghatározzuk a túrtá fogalmát, valamint tartalmilag a „mérget innék rá” kifejezést.

Felelünk a részletcélkitűzésre: Nem szokta a munkát, hamar elhagyta ereje.

Nehéz dolga az elemzésnek, hogy elég sok szó és kifejezés tisztázására kell gondolnia. Ezt feltétlenül törés nélkül kell végezni, mert az egység mondanivalója aprólékosságot nem engedhet meg. Itt győz az elnyomottak igazsága, teljesül a kínai parasztok vágya, és elbukik a zsarnok, a kapzsiság képviselője. Hangsúlyozottan tér ki a nevelő az elemzés során az idegen szakaszos, finoman gúnyos szerepére, melynek a hatás fokozásában van nagy jelentősége. Szükséges mindez, hogy az erkölcsi elégtétel kellő mennyiségű és minőségű érzelmeket váltson ki. Örömezt keltsen az, hogy a megvetett parasztok kínos munkájának terheit kényszerült vállalni a gazdag Csun, ha nem is sokáig, azt a munkát, amit úgy lenézett, habár annak segítségével nyerte el mérhetetlen gazdagságát. Itt meg kell születnie egy olyan általánosításnak, ami párhuzamot von a régi kínai népmese tartalma és a mai tőkés államokban történő kizsákmányolás, valamint a gyarmati elnyomás között.

d) *Aznap senki ... nevezte.*

Mi lett a mese vége?

Értékeltem munkáját. Megértetem, mint természetes következményt, a bünte-tést is: neveltség tárgya lett. Keressük, hogyan lehetett volna ezt elkerülnie! Ha úgy örömet, szeretetet érzett volna kapzsiság helyett a munka iránt. Ha ez nem gátolta volna abban, hogy parasztjait emberként becsülje. Megvilágítom: az élet szebbé tételé-hez semmivel sem járult hozzá, csak elrabolta mások kínlóadásának gyümölcseit.

Értelmezzük a tiszteletreméltó és a köntös szavakat, képszemléltetést is alkalma-zok az utóbbihoz.

Tanulásként megállapítjuk: Nagyon megjárta, de megérdemelte.

Az utolsó egység elemzése kitér az ok megkeresésére, nevezetesen érzékeltetni szükséges, hogy a régi Kínában, mint ahogy más országokban is, főleg a fizikai munkát nézték le a gazdagok. Beszélgetni kell arról, hogy emiatt nem végeztek testi munkát, hanem mások

erejét használták fel arra, hogy sok pénzt gyűjtsenek, és fényűzően élhessenek. Nem csoda tehát, hogy rövid munka után Csun elájult. Hangulatilag el kell mélyíteni azt, hogy fogalma sem volt Csunnak és a hozzá hasonlóknak, milyen fárasztó az a munka, amelyet megállás nélkül végeztetett parasztaival. Mindezt a sorok mögött keressük, mert az egység egyszerű szavakkal, röviden érzékelteti a nép beteljesült vágyait. Időt hagy a nevelő arra, hogy a tanulók fantáziája feleljen a kérdésre: ki lehetett a vándor? Természetesen úgy irányítsuk, hogy egyik elnyomott szolgárára gondoljanak ők is, hiszen ez bátor és hősies cselekedet, amely a népmesében a pozitív mesehős tulajdonsága.

6. Lendületes, összefüggő olvasás következik. Szempontja: Gondolkodjunk azon, mire figyelmeztet bennünket Csun esete?

7. Kérdésekkel kiegészítve a vázlatot, összeállítjuk a mese mondanivalóját a tanulókkal. Megállapítjuk, hogy soraiban mesészerűsége ellenére is sok a valóság. Ma már ilyen sem nálunk, sem a baráti Kínában és szocialista országokban nincs. De van másutt a tőkés államokban. A beszélgetés során a következő állásfoglalásra készítetem a tanulókat: nem akarjuk, hogy hazánkban ilyen helyzet újra kialakuljon, ez ellen mindenkinek küzdenie kell.

A tanítási óra 6. és 7. pontja szoros összefüggésben szintetizálja az erkölcsi mondanivalót, a mese tanulságát, és a szocialista társadalmak igaz törekvéseit. Szervesen kapcsolódik a világnézetű neveléssel, amikor állásfoglalásra készíteti a tanulókat. Ez azonban csak akkor lehetséges, ha az elemzés során a legnagyobb mértékben törekszik a nevelő az érzelmi hatások fokozására. Nem szükséges tartózkodni attól, hogy egy-két mondattal közöljön történelmi igazságokat és ismereteket, melyeket a tanulók életkori sajátosságaik miatt még nem tudhatnak. A beszélgetés módszere itt ne legyen erőltetett. A tanító képviselje és irányítsa az állásfoglalást, meggyőződést.

8. Házi feladatul adom a mese elolvasásának gyakorlását olyan külön feladattal, hogy írják ki azokat a kifejezéseket, amelyek Csun kapzsiságát, embertelenségét igazolják. Ezzel a mondanivalót rögzítik, és mélyül a gyűlölet érzése azokkal szemben, akik embertársaikat igazságtalanul bántják vagy elnyomják.

A IV. osztályos követelményeknek megfelelően a felvetett kérdések gondolatsort kell hogy ébresszenek, amelyek közben önként alakul a fogalomalkotás, ítéletalkotás és következtetések sorozata az összefüggések meglátása után. A követelmények alapját képezi az előző két esztendő kísérleti munkája a Nevelési tervezet célkitűzései szerint, mely az erkölcsi nevelés követelményeit a tanulók korának megfelelően gyakorlatilag megvalósítja.

A tanítási óra elemzését speciális elemzésnek szántuk. Neveléstani szempontból, kifejezetten az erkölcsi nevelés szemszögéből vizsgáltuk az óra anyagát és munkáját. Megállapítható, hogy ez a népmese a kommunista erkölcs tartalmából főképpen a szocialista humanizmus és a munkára nevelés kérdését érinti. Így a mese tárgyalása során arra kell kitérni bőven, hogy meglássák a szoc. humanizmus kialakulásának előzményeit és szükségességét, valamint azt, hogyan lett a munkából, mint megvetett és lenézett dologból „becsület, dicsőség és hősiesség”. Ez a népmese is alapvető szerepet tölt be az élet valóságát tárgyaló olvasmányok átéléséhez vezető munkában.

A mesék tárgyalása évek során segíti azon pedagógiai feladatok megvalósítását, mint: erkölcsi tudatosság alakítása, erkölcsi érzelmek és akarati tulajdonságok fejlesztése. A mesék tárgyalása ne csupán oktatási jelenség legyen az olvasás órákon, hanem főképpen élményszerzés forrását képezze. A tanítási óra módszerei is ehhez igazodjanak, s uralkodjék a meggyőzés, a példamutató lehetőségeit felhasználva. Tehát a tanítási módszerek ezen órákon alárendeltek az erkölcsi nevelés módszereivel szemben. Ne ragaszkodjunk mereven ahhoz, hogy mindig csak kérdések segítségével haladjunk előre. A mesék sorai közt a tanulók számára nehezen megfogalmazható ismereteket pár mondatos előadásban közölni lehet. Ennek azonban, ha szükséges, legfőbb követelménye, hogy művészi fejtegetés legyen az érzelmi hatások előidézése szempontjából.

Ez a szépirodalmi olvasmányok tárgyalása során a legnehezebb és sajnos leggyakoribb tanítói hiányosság. Száraz, sietős tempójú óra nem éri el erkölcsi céljait.

Látható, hogy az elemzett tanítási óra céljai is, még az oktatási cél is, az erkölcsi mondanivalónak van alárendelve. Ehhez alkalmazkodik az óra menete. Tanácsos, illetve lehetséges ezt az órát új ismeret feldolgozására szánt órátípusként kezelni, főképpen akkor, ha az osztály arculata megkívánja, lassabban gondolkodnak, vagy nehezebb náluk az érzékelésre hatni, esetleg olvasási nehézségek akadnak. Ilyen esetben csak logikai rögzítésre számunk óra elején pár percet, amely természetesen a hangulati, érzelmi mondanivalókra szorítkozzék, valamint óra végén elsődleges rögzítésként a cselekmény mondanivalójának elismertlése a szintetizáló olvasás után.

Figyelembe kell venni azt a tényt, hogy vannak IV. osztályok, ahol az olvasási készség nem tudja elérni a Tanterv által kitűzött követelményeket, esetleg az osztály nem rendelkezik a szükséges előismeretekkel, ott lehetséges és ajánlható az a mód, hogy az összefüggő olvasást ilyen hosszú és sok magyarázatot követelő mesetárgyalás esetében helyettesítse a lényegre kiterjedő válogató olvasás.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Agoston György: A kommunista erkölcs tartalma és az erkölcsi nevelés feladatai. Tankönyvkiadó 1961.

Pedagógia II. rész. Tankönyv a tanítóképzők III., IV. osztálya számára.

Tanterv és Utasítás Olvasókönyv IV. osztály.

CSILLAG LÁSZLÓNÉ

intézeti tanár, Budapest

VADÁSZY BÉLÁNÉ

gyakorló iskolai énektanár, Budapest

Daltanítás hallás után kánonban

Fut a vonat című dal

Az összevont osztályokban éneket tanítók számára a legnagyobb problémát az jelenti, hogyan oldható meg a két osztály egyidejű foglalkoztatása úgy, hogy mind az ismeretnyújtás, mind a készségfejlesztés során mindkét osztály teljes aktivitással vegyen részt az órán. A Tanítóképző Intézetekben használt énekmódszertani jegyzet ebben a kérdésben úgy foglal állást, hogy a tanulói aktivitás érdekében azonos zenei anyagon a két osztály: lehetőleg egyidejűleg különböző feladatokat oldjon meg attól függően, hogy az egyes tantervi témák feldolgozásában hol tart a két osztály. Ezt azonban csak az teszi lehetővé, ha a dalanyagot a tanító úgy állítja össze a tanmenetben, hogy mindkét osztály lényegében azonos dalanyagot tanuljon.

Természetesen a dalok megtanítása módjának tekintetében a tanítónak ismét csak különbséget kell tennie a két osztály között, hiszen míg az első és második osztályosok számára a Tanterv azt írja elő, hogy a dalokat túlnyomóan hallás után tanulják meg, a harmadik és a negyedik osztályokban a jelről történő daltanításnak jelentős szerep jut. Minthogy azonban a daltanítás e módjában az első és második osztályok sok esetben még nem vehetnek részt, felvetődik az a kérdés, hogyan foglalkoztassuk a jelről történő daltanítás ideje alatt az alacsonyabb osztályos tanulókat, illetve hogyan lehetséges a jelről történő éneklés automatizmusainak kialakítása oly módon, hogy a rendszeresség elvének megsértése nélkül, például a második osztályosok is részt vehessenek a negyedikeselek munkájában.

Az összevont osztályok egyes módszertani kérdéseit tárgyaló fejezetben a Tanítóképző Intézetben használt énekmódszertani jegyzet leszögezi, hogy az összevont osztályokban tartott énekórákon azonos anyagon különböző didaktikai feladatokat kell megoldani.